

Universal Declaration of Human Rights - Altai, Southern

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

Кижинин тап-эриктеринин Текши Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдын январ айынын 10-чы күнинде жараткан

Жартамал

Кижилик билезинин ончо турчыларынын жарамыкту, какшы янын, онойдо ок тен-тай ла туура салбас тап-эриктерин аяруга алганы омордын жайымынын, ак-чегинин ле текшилей амыр-энчүнүн төзөгөзи болот; кижинин тап-эригин керекке албай, кыйа көргөни шок-табаруларга экелгенин аяруга алып, онон улам кижиликтин агару күүн-табын ачындырат. Улуста ачык сөстин жайымы болотон ло жедикпес-тутактан ла коркорманан жайым жадын-жүрүмди төзөгөни улустын ичкери жүткимели деп жарлалган; кижинин тап-эриги жасактын жагыла кыйалтазы жогунан корулалары аяруга алылар учурлу. Чокымдап айтса, кижинин көмө базышка удур туруп чыгарынын эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы нажылык колбулардын өзүмин жөмөорин аяруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардын калыктары бойынын Уставында кижинин төс тап-эригине бүдүмжизин жөмөгөнин аяруга алып, үзеери какшы ла кижинин кижилик күүндү байлыгын ла эр ле эпши кижинин тен-тай тап-эриктү болорын аяруга алып, жайым айалгада социальный ичкери өзүмди ле жадын-жүрүмнүн айалгазын ондолторын жөмөор деп шүүлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардын Организациязыла өмө-жөмө иштеери деп молжонгонун аяруга алып, жөмөлтөболуш ажыра текши тоомыга ла кижинин тап-эриктерин ле төс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктердин ле жайымнын текши учурын ондоорун аяруга алганы, бу молжуну жүрүмде толо бүдүреринде сүрекей жаан учурлу болгонун база аяруга алып, Генеральный Ассамблея кижинин тап-эриктеринин чындык Текши Декларациязын жүрүмге кийдиретен каруулу иш деп жарлап жат. Каруулу ишти бүдүрерге текши калыктар, ороондор жилбиркеп жүткээр учурлу. Какшы ла кижинин, онойдо ок общественнын какшы ла органы чындык, жүрүмдик Декларацияны аяруга алып, үредүнүн ле билгирдин шылтузында бу тап-эриктерди ле жайымды тоорына, жеткилдеерине болужып-жөмөжөрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту жедимге жедер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардын Организациязынын турчы-ороондорунун калыктары ортодо, онойдо ок омордын юрисдикциясындагы жерлердеги журтап жаткан калыктары ортодо текшилей тооп, жүрүмде кийдирерин жеткилдеер.

1-кы тизим

Ончо улус ак-жарыкка жайым ла тен-тай тап-эриктү туулат. Омор санааукаалу ла чек күүн-тапту болуп бүткен ле бой-бойын карындаш кирези көрөр лө жүрер учурлу.

2-чи тизим

Какшы ла кижиде чындык Декларацияла жарадылган ончо тап-эриктер ле жайым болор учурлу. Мында угы, бүдүминин өни, бүдүми, тили, жагдаган жагы, политикалык эмезе өскө көрүми, угы-төзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де анылаш-ылгамал жок болор учурлу.

Ого үзеери кижинин журтап жаткан жеринен камааны жогунан политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аныланыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижинин жаткан жери кемнен де камаанду, кемнин де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойынын (жеринде) суверенитетинде кандый бир тудулу да болгонунан камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Какшы ла кижинин жадын-жүрүмге, жайымга ла танынан бойына тийерге жарабас тап-эриктү.

4-чи тизим

Кем де жалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; жалчыларды садарынын эмезе жалчыланарынын, базынарынын ончо бүүдүми жарадылбай жат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онын учурын, тоомжызын тўжўрип турган кижжи кўўни жок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижжи, кайда да жүрзе, онын правосубъектозын тоорына тап-эриктў.

7-чи тизим

Ончо улус жасактын алдында теп-тен, кандый ла ылгаш жогынан жасактын тен-тай корулына тап-эриктў. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтан тен-тай корулга тап-эриктў. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектериштен база тап-эриктў.

8-чи тизим

Кажы ла кижжи ого Конституцияла эмезе жасакла берилген тўс тап-эриктери бузулган тужында ийделў, тоомжылу эл жаргыларда тап-эриктерин жедимдў орныктырарга тап-эриктў.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олжолоорго, тударга эмезе сўрерге жарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижжи онын тап-эриктерин ле молжуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштын тўзўгўзин чокымдаарга толо тен-тайга тайанып, онын кереги ачык-жарык айалгада кўрўлзин ле жаргы ак-чек, кемнен де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктў.

11-чи тизим

1. Кажы ла кижжи шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы жок деп ачык жаргыда жасактын ээжизиле жарталбаганча, ол ойдин туркунына коруланарына керектў ончо аргаларла жеткилделер деп тап-эриктў.

2. Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп жаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный жасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген ойдў, болгодый кезедўге кўрў, кату кезедў эдилбес.

12-чи тизим

Онын тангынан ла билелик жүрўмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де онын айыл-журтына, корреспонденциязынын жажыдына эмезе онын ады-жолына, жүрўмине тууразынан кирижер учуры жок. Кажы ла кижжи ондый табарудан, кирижеринен коруланар жасакка тап-эриктў.

13-чи тизим

1. Кажы ла кижжи кажы ла ороон кеминде жайым жүрер ле журтап жадарга жерди талдап алар аргалу.

2. Кажы ла кижжи кандый ла орооннон жүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктў.

14-чи тизим

1. Кажы ла кижии истежүден улам өскө ороондо коруланар јерди бедиреер ле коруланар јерле тузаланар аргалу.
2. Бу тап-эрикле кандый истежү тужында тузаланарга јарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла эжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

1. Кажы ла кижии гражданство алар тап-эриктү.
2. Кандый да кижининг гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала- көнчө айрыырга јарабас.

16-чы тизим

1. Эр кемине јеткен эр ле эпши улус угы-төзиненг эмезе јандаган јангынан камааны јогынан айыл-јурт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айыл-јуртты төзөөр, јуртаар ла айрылыжар тужында тен-тай тап-эрикле тузаланат.
2. Айыл-јурт төзөп јаткан эки јаны экүлези јайым ла эптү-јөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.
3. Биле общественнын төзи, төзөгөзи, ол общественнын ла государствонын јанынан корулашка тап-эриктү.

17-чи тизим

1. Кажы ла кижии алкы-јөөжө тангынан ээленер, эмезе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.
2. Кемнин де алкы-јөөжөзин тууразынан келип айрыырга јарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижии јайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай јанына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынын кудай јанын эмезе көрүмин солыыры кирет, бойынын јанын јайым јандаары эмезе көрүмин тангынан бойы, эмезе өскө улусла кожо јандаары база кирет. Кудайлык чүм-јан јанжыгуларды өткүреринде тапэриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижии бойында јайым көрүмдү ле оны јайым чыгара айдар тапэриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынын көрүминен јайым тудунар ла государствонын гран-кыйузынан камааны јогынан јетирүлерди ле көрүмсанааларды кандый ла эп-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

1. Кажы ла кижии амыр-энчү јуундарга ла ассоциацияларга кирер јайым тап-эриктү.
2. Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы јок.

21-чи тизим

1. Кажы ла кижии ороонды башкаларында чике эмезе јайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижии бойынын ороонында госслужбага тен-тай кирер тапэриктү.
3. Башкарунын јанынын төзөгөзинде эл-јоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап анылу ойдин бажында өдүп турган ак-чек талдаштарда көрүлер учурлу. Ол талдаштар текши ле тен-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Јажытту үнберишле эмезе јайым үнберишти јеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижии общественнын турчызы, айдарда, ол социальный жеткилдешке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктөрдө национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

1. Кажы ла кижии ишке, ишти жайым талдаарына, иште ак-чек ле жарамыкту айалгага, иштеер жери жок айалгадан корулалар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижии кандый да кыйыкташ жогунан тен-тай иш учун тен-тай ишжалду болор тап-эриктү.
3. Кажы ла кижии жолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү жадын-жүрүмге ле билезине жарамыкту жадынды жеткилдеер учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный жеткилдешле үзеери жеткилделер.
4. Кажы ла кижии профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойынын жилбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижии амыраарга ла бош өйгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлип турган жанжыккан амыралга (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

1. Кажы ла кижии жүрүмдик кеми бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-журты, медициналык жеткидежи, керектү соцеткилдеш су-кадыкты, жадын-жүрүмди керектү кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш жок артса, оору-жобол болзо, кенек артса, жагыскан артса, карыыр жажы жетсе эмезе онын бойынан камааны жок күч айалга боло берзе, кажы ла кижии тап-эриктү.
2. Энелик ле оогош балдар аңылу болушта ла кичеemelге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тен-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.

26-чы тизим

1. Кажы ла кижии үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзине болор учурлу. Анчада ла баштамы ла текши үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы жогунан болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына жарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижинин аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына жолду болор керек.
2. Үредүлик кижинин ичкери өзүмине ууламжылу болор учурлу. Кижинин тап-эриктөрине ле жайымынын төс ууламжыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомыга, нажылыкка, текши тил табарына жолду болор учурлу. Угы-төзи ле жандаган жандары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды жөмөөр. Амыр-энчүни жөмөөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин өткүрип турган ижин жөмөөр учурлу.
3. Ада-энелер оогош балдарына үредүликтин бүдүмин талдаарында тап-эриктү.

27-чи тизим

1. Кажы ла кижии общественнын культурный жүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таньжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.
2. Кажы ла кижии онын көгүс байлыгын, ар-жөжөлик жилбүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественный иштин авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда жарадылган тап-эриктер ле жайым бүткүлинче бүдөр аргалу.

29-чы тизим

1. Кажы ла кижы общественнын алдында моллу. Шак ла мында кижинин толо ло жайым ичкери өзүми болор аргалу.
2. Кажы ла кижы бойынын тап-эриктерин ле жайымын жүрүмде кийдирип тура, жасакла жарадылган тудуларды буспас учурлу. Өскө улустын тап-эриктерин, жайымын тооп, баалап, демократиялык общественнын текши некелтезин, ээжизин буспас учурлу.
3. Бу тап-эриктерди ле жайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда жарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе танынан улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда жарадылган тап-эрикти ле жайымды жоголторго ууландырылган деп ондоорго жарабас.
